

Міністерство освіти і науки України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

04074. Київ, Вишгородська, 19

Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: nenc@nenc.gov.ua

29 липня 2022

№ 128

**Доктрина
збереження та розвитку закладів позашкільної освіти еколого-
натуралістичного напрямку, забезпечення права дітей на
позашкільну освіту**

Загальні положення

Позашкільна освіта в Україні має унікальне значення у системі освіти. У закладах позашкільної освіти, в яких в основному і здобувається позашкільна освіта, створено потужне виховне середовище, в якому формується особистість дитини. Саме на рівні позашкільної освіти дитина не лише має змогу діяльнісно утвердити набуті знання й компетентності, але й якісно їх розвинути, задовольнити власні пізнавальні інтереси.

Збройна агресія росії зумовила припинення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти окремих тимчасово окупованих регіонів нашої країни.

В результаті авіаударів та обстрілів ворожою технікою пошкоджено деякі заклади позашкільної освіти у Миколаївській, Запорізькій, Херсонській, Чернігівській, Луганській, Харківській та Київській областях (інформація постійно оновлюється на сайті МОН України).

Водночас, із самого початку широкомасштабного вторгнення значна кількість закладів позашкільної освіти на підконтрольній території відчинили свої двері для біженців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей. Заклади позашкільної освіти продовжують активно працювати, організовуючи освітній процес, виховання, розвиток творчих здібностей дітей та молоді, забезпечуючи їх змістовне дозвілля та психологічну підтримку.

Тому сьогодні роль Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, як організаційного осередку позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку в Україні, набуває особливого значення. Це стосується як воєнного, так і післявоєнного періоду.

В умовах військової агресії, педагогічний колектив НЕНЦ продовжує працювати над забезпечення позитивної динаміки розвитку Національного еколого-натуралістичного центру МОН України (далі - НЕНЦ) та ЗПО еколого-натуралістичного напрямку як відкритої педагогічної системи, яка спрямована на розвиток вихованців, адаптованих до вимог сучасного суспільства, забезпеченні права дитини на розвиток і вільний вибір різних видів діяльності у вільний час.

НЕНЦ - найперший державний заклад позашкільної освіти, якому присвоєно звання «Національний» (Указ Президента України від 17 лютого 2001 року № 96).

Магістральними лініями розвитку закладу є:

- Створення єдиного освітнього простору з учнівською та студентською молоддю (в межах соціально-педагогічної концепції екологічної освіти «Сім'я – дошкільна установа – школа – позашкільний та вищий навчальні заклади»)
- Методичний контент. Налагодження співпраці з науковими установами як фундаменту для науково-дослідницької роботи з вихованцями.
- Навчання педагогічних працівників впродовж життя.
- Ресурсне забезпечення функціонування та розвитку НЕНЦ (матеріально-технічна база).

Наразі, перед педагогічним колективом НЕНЦ поставлені наступні завдання:

- підвищення якості та доступності позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку для кожної дитини;
- оновлення змісту позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку у відповідності з інтересами дітей, потребами сім'ї і суспільства;
- розвиток інфраструктури закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, у тому числі за рахунок забезпечення інвестиційної привабливості;
- формування ефективної міжвідомчої системи управління розвитком позашкільної освіти;
- здійснення ресурсного забезпечення функціонування та розвитку всіх структурних підрозділів закладу, відпрацювання економічних моделей для ресурсного забезпечення закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, в тому числі і в межах державно-приватного партнерства;
- підготовка, підвищення кваліфікації й перепідготовка педагогів закладів позашкільної освіти з урахуванням нових підходів, організація екологічних семінарів і курсів;
- підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладу;
- розвиток ресурсного (матеріально-технічного, кадрового, науково-методичного) забезпечення освітнього процесу;
- створення умов для участі сім'ї та громадськості в управлінні розвитком позашкільної освіти.

Основними заходами щодо реалізації завдань є:

- організація дистанційного, змішаного навчання;
- розробка програмно-методичного забезпечення з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку нового покоління (програми, підручники, посібники, електронні засоби навчання), враховуючи сучасні умови;
- підвищення професійного рівня педагогів відповідно до сучасних вимог;
- збереження єдиного освітнього простору у взаємодії з різними рівнями освіти;

- розвиток міжвідомчої співпраці з метою забезпечення якісної еколого-натуралістичної освіти, необхідної для забезпечення конкурентноздатності молодих людей в умовах ринкової економіки;
- зміцнення матеріально-технічної бази, ресурсного забезпечення закладу;
- оптимізація мережі гуртків відповідно до запитів батьків, суспільства та інтересів вихованців;
- впровадження інноваційних педагогічних технологій та методик;
- застосування державно-громадської моделі управління закладом.

Реалізація даних завдань сприятиме:

- розширенню формату роботи закладів позашкільної освіти;
- збагаченню асортименту освітніх послуг позашкільної освіти;
- значна частина роботи закладів позашкільної освіти комп'ютеризується;
- за рахунок великої напрацьованої бази онлайн занять та консультацій автоматично розширяється та зростає аудиторія споживачів послуг позашкільної освіти. Заклади позашкільної освіти можуть тепер працювати онлайн з тими вихованцями, які раніше не мали фізичної можливості відвідувати ці заклади (у зв'язку зі станом здоров'я, чи учні з сільської місцевості, або ВПО);

- перехід до онлайн-навчання у позашкільній освіті може стати катализатором для створення більш ефективних освітніх технологій для набуття вихованцями м'яких навичок, таких як уміння працювати з інформацією, критичне мислення і адаптивність до змін, співпраця тощо, які будуть важливими для успіху в майбутньому;

- після завершення війни, можливе ефективне використання педагогами-позашкільниками сучасних інноваційних систем викладання – змішаного навчання (blended learning), коли поєднуються інтернет-можливості та традиційні підходи до навчання, та «перевернутого уроку» (flipped classroom), коли основне засвоєння нового матеріалу дітьми відбувається вдома, а під час занять в режимі реального часу відбувається вже практичне виконання завдань, вправ, проведення практичних досліджень, індивідуальні консультації педагога тощо. Методика передбачає створення викладачами свого авторського відео чи аудіо матеріалу, коротких роликів, адресованих учням при вивченні конкретної теми на занятті;

- використання елементів гейміфікації в позашкільному освітньому процесі, який підвищує зацікавленість учнів та їх мотивацію, сприятиме емоційній залученості та соціальній взаємодії між однолітками, активізує їх пізнавальну діяльність;

- заклади позашкільної освіти частково можуть перейти на самоокупність через певні обмеження у кількості людей які перебуватимуть у навчальних приміщеннях, формат надання платних онлайн освітніх послуг може увійти у постійну практику роботи закладів позашкільної освіти.

Але, не зважаючи на те, що формати дистанційного навчання, проведення заходів закладами позашкільної освіти є вимогою сьогодення, наявні певні ризики в організації освітнього процесу:

- далеко не усі заняття у позашкільній освіті можна проводити он-лайн з такою ж мірою ефективності;

- тривалий час позбавлення дітей (зокрема з особливими освітніми потребами) живого спілкування в колі однолітків, з педагогами (що підтримують їхній розвиток та самореалізацію у обраному напрямі) може мати негативні наслідки для їхнього соціального розвитку;

- постає питання соціального захисту педагогічних працівників, збереження кадрового потенціалу позашкільної освіти; належного фінансування, збереження матеріально-технічної бази, що є вкрай важливим для організації освітнього процесу;

- вихованці втрачають мотивацію до позашкільної освіти в дистанційному режимі, оскільки в умовах війсьвої агресії росії вони пів дня виконують шкільну програму на онлайн-уроках, а потім виконують домашні завдання, іноді теж за комп'ютером;

- відсутність забезпечення рівного доступу до позашкільної освіти, так звана цифрова нерівність, оскільки не у всіх удома є доступ до техніки та мережі, значна частина родин залишилися взагалі без майна, неоднакові можливості батьків допомагати з навчанням та загальна невідповідність до дистанційної освіти всіх учасників освітнього процесу;

- в умовах соціального дистанціювання педагоги витрачають значно більше часу на підготовку до проведення навчальних занять. Адже заняття в дистанційному режимі відрізняється від заняття наживо, тут звичні методи і прийоми працюють інакше і тому педагоги мають швидко оволодіти інструментами, які допоможуть організувати дітей, мотивувати їх, знайти відповідні способи організації зворотного зв'язку з вихованцями. Тому постає необхідність вдосконалити методику організації освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання задля підвищення якості онлайн-навчання вихованців;

- не всі напрями позашкільної освіти можуть повноцінно перейти на навчання у дистанційному режимі, оскільки багато гуртків, секцій та інших дитячих творчих об'єднань потребують проведення занять саме у закладі позашкільної освіти, який має необхідне навчально-методичне забезпечення та обладнання;

- діти різного віку потребують різних підходів до організації онлайн-навчання, тому організація освітнього процесу для молодших школярів потребує адаптації методики викладання та зменшення обсягу початкових матеріалів відповідно до вікових можливостей дітей (легше відволікаються, швидко втомлюються, потребують допомоги дорослого);

- в дистанційному режимі заклади позашкільної освіти не можуть повноцінно забезпечити заняття дітям дошкільного віку. Адже за рекомендаціями Американської академії педіатрії встановлений ліміт перебування дитини в он-лайн середовищі – 1 година в день (не має значення, чи це мультимедіа, чи розвивальна гра);

- відсутність спеціальних заходів для дітей із особливими освітніми потребами створює неможливість їх повноцінної соціалізації засобами позашкільної освіти, яка відіграє важливу роль у їх розвитку та професійній орієнтації;

- сьогодні велика кількість освітніх хабів та культурних просторів виклали у відкритий доступ, безкоштовно, багато своїх курсів, онлайн уроків у

зв'язку з чим конкурентоспроможність закладів позашкільної освіти знизилась. Тепер закладам позашкільної освіти необхідно створювати нові освітні продукти та пропозиції, які в свою чергу зможуть конкурувати на освітньому ринку;

- значна частина методичних напрацювань перейде у формат онлайн занять, онлайн консультацій;

- може зменшитись педагогічний персонал, через неспроможність пристосуватися до нового формату роботи закладу.

Магістральна лінія

«Створення єдиного освітнього простору з учнівською та студентською молоддю на засадах соціально-педагогічної концепції екологічної освіти «Сім'я – заклад дошкільної освіти – заклад загальної середньої освіти – позашкільний та вищий заклади освіти»»

Позашкільна освіта в НЕНЦ здійснюється за такими напрямками: еколого-природоохоронний, дослідно-експериментальний, художньо-естетичний, реабілітаційно-оздоровчий. На базі закладу організована робота творчих учнівських об'єднань екологічного, біологічного, сільськогосподарського профілів, що здійснюється за трьома рівнями: початковим, основним, вищим.

НЕНЦ організовує роботу понад **5394 тис. творчих учнівських об'єднань**, якими охоплено **84940 вихованців**, учнів, слухачів за аграрним, еколого-біологічним, хімічним профілями, які працюють на базі обласних, районних та міських еколого-натуралістичних центрів (станцій юних натуралістів). У 41 гуртку та творчих учнівських об'єднаннях НЕНЦ у 2021/2022 н.р займаються близько 450 вихованців.

Для учнівської та студентської молоді НЕНЦ у 2021 році проведено **71 організаційно-масовий захід (очно-заочного типу)**. Охоплення дітей та учнівської молоді становить понад **350 580 осіб на рік**.

НЕНЦ є засновником та організатором щорічних різноманітних всеукраїнських конкурсів, акцій, експедицій, зокрема: Всеукраїнського конкурсу винахідницьких і раціоналізаторських проєктів екологонатуралістичного напрямку, Всеукраїнського конкурсу «Юний селекціонер і генетик», Всеукраїнського конкурсу досягнень юних зоологів і тваринників, Всеукраїнського чемпіонату з інформаційних технологій «Екософт», Всеукраїнського форуму учнівської та студентської молоді «Дотик природи», Всеукраїнського зльоту учнівських виробничих бригад, трудових аграрних об'єднань закладів загальної середньої та позашкільної освіти, Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв закладів загальної середньої та позашкільної освіти, Всеукраїнського конкурсу «Земля – наш спільний дім», Всеукраїнського конкурсу дослідницько-експериментальних робіт із природознавства «Юний дослідник», Всеукраїнського юнацького фестивалю «В об'єктиві натураліста»; Всеукраїнського дитячого фестивалю «Україна сад», Всеукраїнського конкурсу з квітникарства та ландшафтного дизайну «Квітуча Україна», Всеукраїнського конкурсу з флористики та фітодизайну, III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів

МАН України (відділення екології та аграрних наук); III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (відділення хімії та біології), Всеукраїнських турнірів юних натуралістів та хіміків, Всеукраїнської літньої Стартап Школи «StartChemist», Всеукраїнського форуму юних екологів; Всеукраїнського форуму учнівських трудових об'єднань, Всеукраїнського екологічного хакатону для учнівської молоді «X-REALITY-ECOLOGICALHACK», Всеукраїнського юннатівського природоохоронного руху «Зелена естафета», Всеукраїнської інтернет-олімпіади «Крок до знань», Міжнародного пленеру з лозоплетіння тощо. Для вирішення завдань допрофільної підготовки, соціальної інтеграції та професійного самовизначення учнів на базі НЕНЦ продовжувала роботу Природнича школа учнівської молоді. Навчання у Школі здійснюється у наукових відділеннях за напрямками: природничий (із секціями біології, хімії); декоративно-прикладний (із секціями народних ремесел, флористики та фітодизайну тощо).

Систематично залучається молодь до участі в трудових, природоохоронних акціях, а саме: акціях, присвячених Міжнародному Дню Землі, Дню Довкілля в Україні та Міжнародному дню лісівництва по висадці на ділянці хвойних і декоративних культур зразкового типу лісових культур та екзотичних порід в лісорозсаднику дендропарку, а також по закладанню та впорядкуванню Всеукраїнського саду лікарських рослин, екологічна акція «Чиста планета - чиста хата»; Всеукраїнська природоохоронна акція «Збережемо українські степи», «Парад квітів біля школи», «Кролик», «Посади сад», «Дослідницький марафон», «Майбутнє лісу у твоїх руках», «Ехо Перемоги», «Годівничка», «Діти за гуманне відношення до тварин», «Птах року» тощо.

Реалізовані значущі проєкти у сфері патріотичного виховання здобувачів освіти: Всеукраїнська дитячо-юнацька еколого-патріотична гра «Паросток»; Всеукраїнський фестиваль патріотичних дій; Всеукраїнський юннатівський природоохоронний рух «Зелена естафета»; Всеукраїнський заочний конкурс робіт юних фотоаматорів «Моя країна – Україна!»; Всеукраїнський екологічний конкурс «Мала річка моєї батьківщини»; Всеукраїнський фестиваль «Україна - сад».

В умовах воєнної агресії російської федерації в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України. Виданий наказ МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>

Педагогічний колектив НЕНЦ продовжує проведення у 2022/2023 навчальному році Всеукраїнської еколого-патріотичної гри «Паросток», Всеукраїнського фестивалю патріотичних дій.

З метою інтеграції національної освіти в європейський та світовий освітні простори Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді щороку розвивається міжнародна співпраця. На національному рівні це здійснюється через участь юнатів України у фіналах різноманітних міжнародних конкурсів: Міжнародного конкурсу екологічних проєктів з енергоефективності «Енергія і середовище», Всесвітнього конкурсу науково-технічної творчості молоді Intel ISEF, Міжнародної Олімпіади Проєктів I-SWEEP (до 2018 р.), Міжнародного конкурсу INFORMATRIX, Міжнародного конкурсу INESPO, олімпіади екологічних проєктів INEPOEuroasia, Білоруського конкурсу науково-біологічних робіт учнів загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів (до 2021 р.), Міжнародної програми Gloub тощо.

До найбільш вагомих досягнень НЕНЦ у 2021 році належать перемоги на Міжнародних конкурсах: Міжнародний конкурс Regeneron International Science and Engineering Fair (Regeneron ISEF), Міжнародний конкурс шкільних проєктів з екологічних питань «GENIUS Olympiad», Міжнародний конкурс комп'ютерних проєктів «Infomatrix», XXV Білоруська конференція учнів. Переможцями стали 29 здобувачів освіти. На рахунку української команди: 1 – Гран-прі, 5 – золотих медалей, 9 – срібних медалей, 8 – бронзових медалей, 6 – спеціальних відзнак (IV місце).

У структурі НЕНЦ влітку для учнівської молоді функціонує Всеукраїнська школа передового досвіду. З метою формування громадянської позиції в галузі збереження довкілля щорічно на базі школи проводиться збір лідерів Всеукраїнської дитячої спілки «Дитячий екологічний парламент» та юнатівських секцій охорони природи, Всеукраїнська літня Стартап Школа «StartChemist» тощо.

В рамках соціального партнерства НЕНЦ спільно із компанією Syngenta в Україні у 2017 року відкрили для учнівської молоді «Агроклас» - модернізований навчальний клас, оснащений необхідним технічним та лабораторним обладнанням для проведення занять агрономічного напрямку серед вихованців закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

Основні напрями роботи «Агрокласу» включають підготовку учнів до практичної та експериментально-дослідницької роботи в галузі сільського господарства й ознайомлення з сучасними технологіями вирощування сільськогосподарських культур. У агрокласі проводяться заняття з екології та агроекології, практичні та лабораторні заняття для учнів аграрного відділення Природничої школи учнівської молоді, а також навчальні практики студентів аграрних і педагогічних вищих закладів освіти України.

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами на базі НЕНЦ організована творчих учнівських об'єднань. Тобто, одним із освітніх завдань Центру є соціальна адаптація та інклюзія дітей з особливими освітніми потребами шляхом інклюзивного навчання в умовах закладу позашкільної освіти.

З метою розвитку дистанційної освіти на сайті НЕНЦ створено віртуальний проект - мобільна еколого-біологічна освіта. Даний проект пропонує учням, педагогам і всім бажаючим пройти онлайн-курси з біології та екології.

Також, відкрито електронний ресурс навчально-інформаційного призначення «Е-аудиторіум». Цей ресурс спрямований на впровадження нових форм соціальної взаємодії педагогів, вихованців та їхніх батьків на основі оперативного доступу до практично усіх даних, що можуть бути корисними для усіх учасників навчального процесу. Окрім загальної інформації освітній процес, електронний ресурс «Е-аудиторіум» містить важливі елементи інтерактивного навчання, що стимулюють дітей до самостійної роботи

А для молодших школярів на сайті НЕНЦ створено Віртуальний Університет початкової еколого-натуралістичної освіти.

Допрофільна підготовка і профільне навчання, формування допрофесійної компетентності учнівської молоді здійснюється через організацію роботи: Природничої школи учнівської молоді; наукове товариство учнів «Ерудит»; Позашкільний природничий ліцей, Всеукраїнська літня Стартап Школа «StartChemist», STEM-освіта з агробіологічного профілю дослідницької практики, Юннатівській академії органічного землеробства і пермакультури (спільний освітній проект Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України, Агробіологічного факультету НУБіП України, ГО «Клуб органічного землеробства», Громадської спілки «Пермакультура в Україні», Клубу Природного Землеробства і Здорового Способу Життя «Земледар»).

Запровадження дослідницького підходу та проектних технологій в освітньому процесі є основним інструментом формування екологічної компетентності здобувачів освіти. У ЮНЕСКО екологічне виховання визнане одним із найважливіших пріоритетів. НЕНЦ постійно приділяє значну увагу залученню молоді до екологічних проектів, конкурсів, акцій. Через пізнавальні рубрики сайту Центру ми розповідаємо про важливість ощадливого використання води, енергії, відтворення лісів. У минулому році здобувачі освіти закладів позашкільної освіти долучились до масштабного екологічного проекту «Зелена країна», ініційованого Президентом України Володимиром Зеленським.

Воєнні дії на території України, які крім людських жертв та руйнацій, призводять до знищення природних територій нашої країни. Горять степи, гинуть рослини і тварини, знищується рослинний покрив. Частину заповідного фонду нашої держави вже втрачено, і необхідно вжити термінових заходів для збереження територій, які ще залишаються. З початку широкомасштабного російського вторгнення Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України станом на 18 травня зафіксував 245 злочинів проти довкілля. Для збереження біорізноманіття в умовах воєнного стану **підготовлено проект Постанови КМУ «Про затвердження Порядку створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та Порядку створення охоронних зон для збереження об'єктів Червоної книги України»**
<https://mepr.gov.ua/news/39151.html>

Біорізноманіття формує безпечне для життя і здоров'я людини навколишнє природне середовище, підтримує функціонування екосистем, зокрема кругообіг і очищення природних вод, збереження ґрунтів і стабільність клімату. *Збереження біорізноманіття*, турбота про нього — невід'ємна складова освітнього процесу гуртків та творчих учнівських об'єднань. Заклади освіти мають стати осередками проведення локальних дій спільно з родиною, місцевими громадами із відтворення екологічного капіталу на безпечних територіях.

Окремої уваги потребує питання збереження агробіорізноманіття. Внаслідок обстрілу російських військових згорів єдиний в Україні генетичний банк рослин. Знищено тисячі зразків насіння, серед яких і унікальне, яке вже не вдасться відновити. *Це всесвітня колекція.*

Створити колекції старовинних місцевих сортів плодкових культур та кращих сортів смородини української селекції, вивчити її сортове різноманіття мають змогу здобувачі освіти, опанувавши методикою науково-дослідницьких робіт з садівництва https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/13-01-2022_1.pdf, запропонованою Оленою Анатоліївною Кіщак, зав. селекційно-технологічним відділом, доктор с.-г. наук, член-кореспондент НААН України, e-mail: cherry0308@ukr.net

Склалася надзвичайно складна ситуація щодо збереження біологічного різноманіття генетичних ресурсів сільськогосподарських тварин. Пошкоджено потужні племінні заводи у галузі молочного скотарства. Кафедра генетики, розведення і біотехнології тварин Національного університету біоресурсів і природокористування України запрошує долучитись до реалізації науково-освітнього проєкту «Генетична пам'ять годувальниці народу України». Умови проведення Проєкту розміщені в розділі "Шкільне наукове дослідництво" головної сторінки сайту НЕНЦ: <https://nenc.gov.ua/>. Координатор проєкту Світлана Олексіївна Костенко, доктор біологічних наук, професор svitlanakasijan@ukr.net.

На забезпечення стійкої продовольчої безпеки в умовах воєнного стану мають спрямовувати свою роботу гуртки аграрного профілю. Як організувати роботу, щоб задовольнити власні і потреби своєї родини продуктами харчування, про це надано відповідні рекомендації фахівців НЕНЦ https://nenc.gov.ua/?page_id=25350.

В умовах сьогодення перед закладами позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку Міністерством науки і освіти України (лист № 1/4142-22 від 14 квітня 2022 року «**Про організацію роботи закладів позашкільної освіти**») поставлені такі завдання:

- застосовувати форми дистанційного навчання, проводити цікаві майстер-класи, фотопленери, віртуальні квести, аграрне дослідництво та екомоніторинг;
- продовжувати роботу відділень Природничої школи, віртуальні подорожі та екскурсії;
- створювати зоохостели та флорохостели для тварин і рослин при закладах позашкільної освіти;

- залучати дітей разом із батьками до роботи за доглядом домашніх тварин, які втратили своїх господарів під час воєнних дій. Час, проведений із рослинами та тваринами, відволікає дітей від пережитого;
- пропонувати дітям цікавий пізнавальний матеріал, перегляди навчальних фільмів із різноманітними дослідженнями;
- застосовувати корекційні заняття та тренінги (арт-терапія, театралізована арт-терапія, ігрова терапія тощо).

Відповідно до завдань, виникає необхідність внесення коректив в організацію освітнього середовища в закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку з метою адаптації до нових умов.

Удосконалення потребує зміст освітнього процесу, його форми і методи, які мають бути спрямовані на адаптацію до нових умов. Тому:

- ЗПО - це осередок, що сьогодні об'єднує дітей та педагогів з різноманітних регіонів, і може створювати можливості для спілкування з дітьми, зокрема організовуючи гурткову роботу, волонтерські проекти тощо;

- перевага навчальним програмам, інтегрованим курсам, що мають релевантний в умовах війни контент, а також адаптація діючих програм, добираючи теми, цікаві та корисні дітям сьогодні;

- навчання має стати цікавим, потрібним, гнучким. Тобто, доповнювати, розширювати знання, отримані в школі, та задовольняти індивідуальні потреби і запити дитини;

- серед освітніх технологій: дистанційна, змішана (очно-дистанційна), очна, заочна;

- психологічна підтримка.

МОН України наголошує, що методи роботи із здобувачами освіти слід добирати відповідно до навчального предмета, віку дітей та їхніх інтересів. Педагогам радять надавати перевагу пошуковим та творчим методам роботи.

Магістральна лінія «Методичний контент. Налагодження співпраці з науковими установами як основи для науково-дослідницької роботи з вихованцями»

Методична робота закладу спрямована на розробку нового змісту еколого-натуралістичної освіти, на вдосконалення діяльності педагогів, підвищення їх професійної майстерності і включає в себе:

- підготовку педагогічного колективу до усвідомлення необхідності змін та впровадження нововведень;

- програмно-методичне забезпечення стратегічних напрямів діяльності закладу;

- розробку навчально-методичних матеріалів: програм, положень, методичних рекомендацій щодо проведення семінарів, засідань педрад, діяльності творчих груп, організації освітнього процесу тощо;

- створення проектів спільної діяльності закладу та закладів загальної середньої освіти;

- створення інформаційного банку навчально-методичної літератури з позашкільної освіти.

Протягом 2021 року педагогічними працівниками підготовлено 75 інформаційно-аналітичних матеріалів.

З метою оновлення змісту навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, реалізації Концепції Нової української школи, Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), Національний еколого-натуралістичний центр Міністерства освіти і науки України пропонує потенційним авторам долучитися до **створення проєктів модельних навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку для вікової категорії здобувачів освіти 10-12 років**. Педагогічний колектив НЕНЦ працює над розробленням наступних модельних програм: «Квітникарство» та «Прикладна ботаніка».

Модельна навчальна програма (МНП) – це документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання (набуття компетентностей) здобувачів освіти, зміст навчальної дисципліни (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності здобувачів освіти, рекомендований для використання в освітньому процесі у порядку, визначеному законодавством. Модельна навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку розробляється на основі надпредметного змісту Державного стандарту базової середньої освіти освітніх галузей: “Природнича освітня галузь”, частково “Технологічна освітня галузь” та “Соціальна і здоров’язбережувальна освітня галузь”; Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти); ґрунтується на ціннісних орієнтирах та цілях освіти в інтересах сталого розвитку; охоплює формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь; передбачає реалізацію вимог до очікуваних результатів навчання; ураховує наступність між циклами навчання, які пов’язані з віковими пізнавальними особливостями дітей 10-12 років; орієнтується на компетентнісний потенціал навчальної дисципліни, що визначає здатність кожної навчальної дисципліни формувати ключові компетентності через розвиток умінь, ставлень та базові знання.

Модельна навчальна програма визначає орієнтовну послідовність та окреслює очікувані результати навчання здобувачів освіти. Тоді як навчальна програма конкретизує ці послідовності та результати й чітко їх визначає. Це, фактично, означає, що ми маємо віднайти шляхи, що дають змогу з модельної програми побудувати чіткішу навчальну.

Модельна програма визначає зміст предмета чи інтегрованого курсу, що викладається, а також різновиди діяльності дітей. Навчальна ж програма описує це більш конкретно та детально.

Розроблені модельні навчальні програми стануть основою для створення нової навчальної та навчально-методичної літератури для дітей вікової категорії від 10 до 12 років.

Розроблення програми для організації факультативних занять на базі закладів загальної середньої освіти. Програми розраховані **на 17 годин**. Розроблені навчальні програми: факультативного курсу «Біорізноманіття: стан, загрози, шляхи збереження» для учнів 10-11 класу (автор Безусько А.Г.), факультативного курсу «Агроекологія» для учнів 8 класу (автор Бень Н.В.),

екологічного курсу «Екологічна безпека» для учнів 9 класу (автори: Козленко В.П., Петлицька В.П.). Дані навчальні програми проходять апробацію на базі закладу загальної середньої освіти Спеціалізованої школи №2 з поглибленим вивченням предметів природничого циклу Подільського району м. Києва.

Педагогічний колектив НЕНЦ систематично працює над розробкою прогресивних методичних матеріалів, нормативних документів, навчальних програм й посібників в галузі позашкільної еколого-біологічної освіти.

З метою впровадження результатів наукових досліджень проблем позашкільної освіти, наукового супроводу і реалізації методичних ініціатив у позашкільній освіті України НЕНЦ спільно з Інститутом проблем виховання НАПН України заснував Науково-дослідний віртуальний інститут позашкільної освіти. Основою діяльності Інституту є сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології, що дозволяють взаємодіяти на відстані, без прямого, особистого контакту.

Для учнівської молоді та педагогів створено два телеграм-канали «Дистанційка НЕНЦ» і «НЕНЦ МОН PRO», де розміщені цікаві заняття.

З метою оновлення змісту позашкільної еколого-біологічної освіти щорічно проводяться фахові конкурси: конкурс навчально-методичних матеріалів та віртуальних ресурсів з еколого-натуралістичної освіти; відкритий рейтинг якості позашкільної освіти «Золота когорта позашкільників-2021»; позашкільні педагогічні читання-виставка видавничої продукції з екологонатуралістичного напрямку тощо

Запорукою реалізації освітніх ініціатив НЕНЦ є популяризація діяльності закладу в засобах масової інформації, на сторінках журналу «Паросток», на шпальтах газети «Юний натураліст», у щорічному збірнику «Новачі позашкільної освіти», науково-методичному віснику «Позашкільна освіта» (який видається двічі на рік), у щомісячному електронному виданні «Інформаційний бюлетень НЕНЦ».

Таким чином, методична робота в НЕНЦ та закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку має бути спрямована на підвищення кваліфікації та професійної майстерності педагогічних працівників, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу, досягнення і підтримку високої якості освітнього процесу. Вона має ґрунтуватися на сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки з урахуванням досвіду діяльності педагогів і конкретного аналізу результатів освітнього процесу.

Магістральна лінія

«Навчання педагогічних працівників впродовж життя»

НЕНЦ має всі необхідні умови для проведення координаційно-методичних заходів для різних категорій працівників освіти: семінарів, курсів підвищення кваліфікації, круглих столів, науково-практичних конференцій, симпозіумів тощо. Так, у 2021 році заклад провів 15 методичних заходів для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю, якими охоплено понад 1300 педагогічних працівників закладів позашкільної, загальної середньої, дошкільної та вищої

освіти, методистів інститутів післядипломної педагогічної освіти та методичних кабінетів. Серед методичних заходів: конференції (3), форуми (3), семінари-практикуми (5), онлайн-наради (3), тренінги (1).

Практикою підтверджена ефективність тренінгів з моніторингу навколишнього природного середовища щодо формування екологічних компетентностей педагогів.

Педагогічний колектив НЕНЦ систематично працює над розробкою прогресивних методичних матеріалів, нормативних документів, навчальних програм й посібників в галузі позашкільної еколого-біологічної освіти.

З метою впровадження результатів наукових досліджень проблем позашкільної освіти, наукового супроводу і реалізації методичних ініціатив у позашкільній освіті України НЕНЦ спільно з Інститутом проблем виховання НАПН України заснував Науково-дослідний віртуальний інститут позашкільної освіти. Основою діяльності Інституту є сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології, що дозволяють взаємодіяти на відстані, без прямого, особистого контакту.

Вже біля двадцяти років НЕНЦ проводить курси підвищення кваліфікації педагогічних кадрів закладів позашкільної освіти з використанням дистанційної форми навчання для різних категорій педагогічних працівників (ліцензія: Серія АЕ №270777, наказ МОН України від 01.07. 2013 №2494л.).

Інноваційну складову змісту навчальних програм допомагає реалізувати кафедра позашкільної і позакласної роботи НЕНЦ.

Починаючи з 2021 року започатковано проведення Школи виховника Всеукраїнського виховного консорціуму Національного еколого-натуралістичного центру МОН України та Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. У 2021 році долучились 34 слухачі.

В умовах війни особливо актуальною є проблема професійного розвитку працівників закладів позашкільної освіти. В умовах кризи, що склалася в країні через агресію РФ, педагогічні працівники гостро потребують психолого-педагогічного супроводу для подолання сучасних викликів, що стоять перед освітянами. НЕНЦ пропонує освітянам низку психолого-педагогічних заходів, проведення яких планується в змішаному форматі. Це тренінгова діяльність, курси підвищення кваліфікації, профільні конференції, семінари. З 2023 року ми плануємо проведення циклу тренінгів з еколого-патріотичного та військового виховання молоді.

В умовах сьогодення ЗПО еколого-натуралістичного профілю повинні стати освітніми центрами для створення навчального середовища для людей різного віку (здобуття додаткових компетентностей, розширення знань, просвітницька робота тощо). Це може бути озеленення, ландшафтний дизайн, бджолярство, народні промисли тощо.

Магістральна лінія

«Ресурсне забезпечення функціонування та розвитку НЕНЦ»

Відповідно до Статуту, затвердженого Міністерством освіти і науки України, Центр працює за 12 напрямками:

1. еколого-природоохоронний;
2. дослідницько-експериментальний;
3. бібліотечно-бібліографічний;
4. реабілітаційно-оздоровчий;
5. туристсько-краєзнавчий;
6. декоративно-прикладний;
7. допрофесійної підготовки;
8. методичний; видавничої діяльності;
9. підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних працівників позашкільних та інших навчальних закладів, установ, організацій;
10. підготовка фахівців відповідних освітніх кваліфікацій;
11. здійснення комплексу науково-дослідних робіт у галузі еколого-натуралістичної та природоохоронної діяльності;
12. здійснення міжнародних зв'язків.

Для реалізації вищезгаданих напрямів НЕНЦ має необхідну матеріальну базу: сільськогосподарський, зоолого-тваринницький та квітково-декоративний комплекси, дендропарк «Юннатський», Народний музей хліба, Всеукраїнський профільний табір оздоровлення та відпочинку «Юннат», їдальня. Помологічна колекція Центру нараховує понад 500 сортів плодових та кісточкових культур, ампелографічна – 200 сортів винограду, колекція квітково-декоративних рослин відкритого ґрунту – 620, закритого – 180 видів. У тваринницькому комплексі вирощуються 45 порід кролів та 100 порід сільськогосподарської птиці. У навчальній тематичній експозиції аквакомплексу - понад 100 видів акваріумних риб та рептилій, 120 видів водних рослин.

Родзинкою НЕНЦ є дендрологічний парк «Юннатський» (загальна площа - 13,7 га). Територія парку є частиною парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва "Березовий гай". У березні 2006 року територія НЕНЦ отримала статус дендрологічного парку місцевого значення "Юннатський".

На території НЕНЦ розташована навчально-дослідна земельна ділянка, яка займає площу 2 га та складається з відділків: квітково-декоративних рослин, плодово-ягідних культур, лікарських рослин, ботаніко-рослинницький, колекційний та зоолого-тваринницький. Усі відділки використовуються у відповідності до Положення про навчально-дослідну земельну ділянку загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів, затвердженого наказом МОН України від 01.11.1995 р. № 307.

Кількість та стан наявних приміщень відповідає вимогам державних санітарних правил і норм, що регламентують порядок проведення освітньої діяльності й дозволяють реалізовувати завдання позашкільної освіти.

Відповідно до функціональної структури закладу освітня діяльність здійснюється у 34 кабінетах, лабораторіях, 2 комп'ютерних класах, бібліотеці, Музеї хліба, агрокласі, лабораторії «Шкільний сад», «агроробот».

На базі Всеукраїнського профільного оздоровчого табору «Юннат» систематично проводиться зимове та літнє оздоровлення переможців всеукраїнських конкурсів, акцій, операцій.

Колектив закладу працює над здійсненням ресурсного забезпечення функціонування та розвитку всіх структурних підрозділів НЕНЦ,

відпрацювання економічних моделей для ресурсного забезпечення закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, в тому числі і в межах державно-приватного партнерства.

Чого ми хочемо досягти?

Основними результатами розвитку закладу будуть системні позитивні зміни в його діяльності, зокрема:

- створення на всеукраїнському рівні ресурсного центру розвитку позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку із розвиненою інфраструктурою, сучасним обладнанням, професійними кадрами;
- створення умов для інноваційного розвитку ЗПО з урахуванням соціально-економічного, культурного потенціалу, суспільних викликів і потреб учасників освітнього процесу щодо якості еколого-натуралістичної освіти;
- сприяння підвищенню конкурентоспроможності закладу шляхом підвищення якості соціально-освітніх послуг, організаційно-координаційної і науково-методичної роботи; оновлення матеріально-технічної бази закладу;
- створення системи підвищення професійної компетентності педагогів із новітніх форм, технологій організації освітнього процесу, оволодіння основами педагогічного менеджменту, що дозволяє більшості педагогів працювати на рівні педагога-менеджера;
- становлення компетентісно спрямованого освітнього процесу у єдності змістових, технологічних, особистісних, управлінських параметрів;
- оптимізація мережі творчих об'єднань відповідно потреб споживачів, суспільства;
- створення ефективної виховної системи, розбудова єдиного виховного простору;
- забезпечення підтримки єдиного інформаційного простору позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку;
- зайняття закладом провідного місця у ринковій ніші надання освітніх послуг у сфері позашкільної еколого-натуралістичної освіти;
- створення умов для консолідації зусиль зацікавлених державних структур, громадських організацій, бізнес-спільноти, розвитку позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

У 2022-2023 навчальному році НЕНЦ запроваджує нові освітні проєкти та рекомендує долучитися закладам позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку:

«Барнахус-клас НЕНЦ»

«Барнахус-клас НЕНЦ» проєкт, який направлений на надання допомоги дітям:

- відносно яких є припущення або упевненість в тому, що вони стали жертвою насильницьких злочинів (проти життя і здоров'я), незаконного позбавлення особистої волі, незаконного примусу, незаконних погроз, домагань і інших злочинів (проти свободи і миру);
- які вимушено покинули свої домівки та мігрували.

Завдання Барнахус-клас НЕНЦ: надати дітям та підліткам, які зазнали різних видів жорстокого поводження і злочинів, належної психологічної підтримки

засобами еколого-натуралістичної діяльності (використовуючи терапію контактного зоопарку, Школи народних ремесел, проєктна діяльність тощо); запобігти психологічному виснаженню дітей в умовах тривалої травматизації, спричиненої війною в Україні.

Кімната моралі НЕНЦ

Моральний розвиток дитини не менш важливий, ніж фізичний та психічний.

Метою даного проєкту є формування національної свідомості; патріотизму; формування в учнів почуття гідності, гордості за свою Батьківщину, вірності Україні; виховання любові до розбудови національної державності та забезпечення участі молоді в практичних справах розбудови нашої держави засобами еколого-натуралістичної творчості.

Кімната моралі НЕНЦ буде організована на базі Школи народних ремесел НЕНЦ.

«Зелена лабораторія»

Проєкт розрахований на заклади загальної середньої освіти, заклади позашкільної освіти.
не конкретну тему

Перенести навчання з аудиторії в природні умови, на подвір'я закладу освіти – не нова ідея. Дослідники давно говорять про те, що перебування на свіжому повітрі позитивно впливає на самопочуття дітей, покращує їхнє фізичне та психічне здоров'я, підвищує рівень залученості до навчання та уваги. На таких заняттях головне не вивчити конкретну тему з підручника, а навички, які діти зможуть опанувати завдяки цьому заняттю: що вони повинні знати та вміти після такого уроку?

Переваги навчання на свіжому повітрі

Усе ще не впевнені, чи гарна це ідея? Утім, світовий досвід говорить нам дещо інше: таке навчання має вагомні переваги, які варто врахувати.

- Підвищення рівня успішності учнів (діти позитивно ставляться до такого формату занять, а отже охоче їх відвідують і з більшим інтересом сприймають навчальний матеріал).
- Ефективність особистісного розвитку (учні відчують себе більш незалежними, а отже стають впевнішими у собі та власних силах).
- Покращення самопочуття (діти постійно дихають свіжим повітрям, активно рухаються на перервах, а це, як відомо, сприяє покращенню фізичного здоров'я та зменшує рівень стресу).
- Покращення поведінки (зміна оточення покращує настрій та часто позитивно впливає на поведінку дітей).
- Єднання з природою (сучасні діти не так часто безпосередньо взаємодіють із живою природою, тому уроки на свіжому повітрі можуть стати справжньою знахідкою).

- Практичний досвід (деякі речі простіше пояснити на прикладі живої природи, ніж намагатися описувати).
- Звичайно ранній досвід із природою відіграє важливу роль у розвитку проєкологічної поведінки, зокрема через плекання емоційних зв'язків із довкіллям.
- Досвід перебування на природі може допомагати освіті через збільшення здатності до концентрації, зменшення рівня стресу, зростання самодисципліни, інтересу та насолоди від навчання, а також покращення загального фізичного стану (fitness).

Де можна проводити заняття?

Як базу для проведення занять в зеленій лабораторії ми радимо використовувати шкільні подвір'я, стадіони та парки неподалік як альтернативу класній кімнаті. Якщо школа - в сільській місцевості і поруч є ліс, ставок, річка — тоді місця вистачить усім класам. Вчителям міських шкіл варто взяти до уваги парки, сквери чи ботанічні сади в пішій доступності від школи. І звичайно матеріально-технічна база ЗПО еколого-натуралістичного напрямку (екологічна стежка, навчально-дослідна земельна ділянка, теплиця, зоологічна ферма, куточок живої природи, зимовий сад тощо).

«Он-лайн екоабетка»

Як пояснити дітям, що необхідно сортувати сміття, які наслідки від забруднення Світового океану пластиковими виробами? Як розказати молоді, що від пластикових виробів уже давно потрібно відмовитися? Як прищепити дітям любов і почуття відповідальності за планету Земля та виховати свідоме, щасливе, щире покоління змін? Відповіді на ці питання можна отримати в екоабетці.

«Он-лайн екоабетка» розміщена на YouTube-каналі НЕНЦ. Двічі на тиждень педагоги НЕНЦ, відомі екологи розкривають питання екології в цікавій і доступній формі.

«Кібер-екопростір для дітей»

Український контент сьогодні має особливе значення. Коли через війну наші діти вирвані зі звичайного життя, он-лайн навчання та спілкування з однолітками дарує їм шматочок звичного та мирного життя.

Використання сучасних цифрових технологій в освітньому процесі закладів позашкільної освіти – це потужний стимул, що дозволяє формувати в дітей необхідні знання та пізнавальні прийоми, а також розвивати мотивацію до навчальної діяльності.

У закладах позашкільної освіти цифрові технології тісно поєднуються з проєктними. Саме проєктна діяльність є одним із найрезультативніших видів учнівської діяльності, у процесі якої відбувається розвиток пізнавальних навичок, уміння орієнтуватися в потоці інформації, самостійно конструювати свої знання, удосконалювати навички роботи з електронними комунікаціями, розвивати творчі здібності, формувати практичні знання і вміння, перевіряти отримані знання на практиці, робити висновки, шукати найоптимальніші шляхи вирішення різних питань, самостійно приймати рішення.

З цією метою НЕНЦ започатковує новий проєкт «ЕкоYouTube-канал». «ЕкоYouTube-канал» - це безпечний простір для дітей, на якому діти можуть розміщувати відео з цікавими розповідями про природничі науки, обговорювати свої проєкти тощо.

Учасники можуть вести окремо свої блоги, де розповідати цікаво про науку, результати своїх дослідів чи експериментів.

Навчальна програма «Довкілля і війна» (дана програма розрахована для організації факультативних занять на базі закладів загальної середньої освіти. Програми розрахована на 17 та 35 год.).

Повномасштабне вторгнення росії до України з 24 лютого вже завдало та продовжує завдавати величезної шкоди людям та інфраструктурі населених пунктів, де тривають бойові дії. Але війна впливає і на дику природу.

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, за попередніми підрахунками, станом на 1 березня 2022 року агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв.км, що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України.

Після війни ми будемо пожинати плоди бойових дій — руйнування екосистем, забруднення ґрунтів, хімічне забруднення від обстрілів і ракет, зменшення біорізноманіття, зростання кількості шкідників у лісах, наслідки від пожеж на промислових об'єктах.

Шляхи вирішення даних питань розкриває зміст вищезгаданої програми.

Директор НЕНЦ

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ